

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
1. SEMPOZYUMUN KONUSU	4
2. SEMPOZYUMUN KOORDİNATÖRÜ	4
3. SEMPOZYUMA DESTEK SAĞLAYANLAR	4
4. SEMPOZYUMUN YAPILDIĞI YER	4
5. SEMPOZYUM TARİHİ	4
6. SEMPOZYUMA KATILANLAR	4
7. SEMPOZYUM PROGRAMI	5
8. SEMPOZYUM AÇILIŞ KONUŞMALARİ	7
9. SEMPOZYUM SONUÇLARI	9
10. SONUÇ VE TEKLİFLER	16

SUNUŞ

Türkiye'nin gündemini Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin yoğun bir şekilde işgal ettiği günümüzde, Türk toplumunun bütün kesimleri bu yönde çalışmalarını sürdürmektedir. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin ülkemiz açısından taşıdığı önem açıktır. Ancak globalleşen dünyada tek bir bölge üzerinde yoğunlaşmak gibi bir yanılgı içine düşülmemelidir, diğer ülkeler ve ülke gruplarıyla da işbirliğinin geliştirilmesi yönünde girişimlere devam edilmelidir. Bu kapsamda Orta Asya, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Uzak Doğu bölgeleri Türkiye'nin dış politika açılımlarında önemli bir yer tutmalıdır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye için büyük öneme sahip Türk Cumhuriyetleri'yle ilişkilerin geliştirilmesi konusunda yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında Türkiye'nin söz konusu cumhuriyetlere yönelik yoğun girişimleri hem Türkiye'nin hem de geçiş döneminin zorluklarını yaşayan bu ülkelerin yeterince hazırlıklı olmaması nedeniyle beklenen sonuçları verememiştir.

Geçen sürede sosyal ve ekonomik alanlardaki eksiklerinin önemli bir kısmını gidermeyi başaran Türk Cumhuriyetleri yeniden Türkiye'nin dış politika gündeminin ilk sıralarına yerleşmeye başlamıştır. Bu nedenle Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin son gelişmeler ışığında yeniden değerlendirmesi ve bu alanda tutarlı, kalıcı politika önlemlerinin alınması gerek Türkiye, gerekse ilgili cumhuriyetler açısından büyük önem arz etmektedir.

Türk Cumhuriyetleri 21. yüzyılda giderek önemi artan enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde diğer ülkeler ve çokuluslu şirketler Türk Cumhuriyetleri'yle ilgili büyük çaplı projelere imza atarken, Türkiye'nin siyah – beyaz ayrımının yapıldığı bir yerde bloklanmak gibi bir yanılgı içine düşmesi düşünülemez. Türkiye bugüne kadar bölgeyle ilgili üzerine düşenleri yapabilmiş olsaydı, katılmak için yoğun gayretler sarf edilen Avrupa Birliği tarafından "bölgesel ve küresel bir aktör" olarak daha önceden davet alabilirdi. Bu anlamda Türkiye'nin maddi ve manevi sermayesini oluştururken Türk Cumhuriyetleri ile olan ortak değerleri geliştirmesi, hangi birlik içinde olursa olsun kendi kimlik ve kişiliğiyle hareket etmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) koordinatörlüğünde, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi (TİKA) ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) işbirliğinde düzenlenen "Türk Cumhuriyetleri'nde Yatırım İmkanları" konulu sempozyum bu amaca hizmet etmek için düzenlenmiştir. Sempozyumun planlanması, organizasyonu ve icrasında büyük özverilerde bulunan bütün TASAM personelimize katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Sempozyum sonuçlarının, Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin hem nicelik hem de nitelik olarak üst seviyeleri çıkarılmasına katkıda bulunacağını ümit ediyor, milletimize ve devletimize hayırlı olmasını diliyorum.

Süleyman ŞENSOY
TASAM Başkanı

1. SEMPOZYUMUN KONUSU

Dönüşüm Sürecindeki Türk Cumhuriyetleri Ekonomileri ve Yatırım İmkânları.

2. SEMPOZYUMUN KOORDİNATÖRÜ

Sempozyumun koordinatörü Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)'dir.

TASAM stratejik araştırmaların önemini kavrayan, ülkemizin bu konudaki ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan müteşebbis, bilim adamları ve araştırmacıların bir araya geldiği özel bir kurumdur.

TASAM'ın amacı; dünyadaki gelişmeleri takip ederek, Türkiye'nin ikili, bölgesel ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine; tarihi, kültürel, siyasi, iktisadi, hukuki, sosyolojik ve jeopolitik yapısına; içteki siyasi, ekonomik, sosyo - kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar, incelemeler, analizler ve değerlendirmeler yaparak, karar alıcılara gerçekçi, dinamik, yaratıcı, etkin çözümler ve karar seçenekleri üretmektir.

TASAM özel ve bağımsız bir merkez olarak, araştırma ihtiyacı içerisinde olan Türkiye ve yabancı ülkelerdeki özel kuruluşlara ve kamu kurumlarına sponsorluk ya da ticari sözleşmeler karşılığında hizmet veren ve mali anlamda varlığını bu yolla sürdüren bir kurumdur.

3. SEMPOZYUMA DESTEK SAĞLAYAN KURUMLAR

Sempozyum Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'nın destekleriyle gerçekleştirilmiştir.

4. SEMPOZYUMUN YAPILDIĞI YER

Akgün İstanbul Hotel,

Adnan Menderes Bulvarı, TOPKAPI – 34270 İstanbul.

Tel: 0 212 534 48 79 (20 Hat) Faks: 0 212 534 91 26

5. SEMPOZYUM TARİHİ

27 Kasım 2004.

6. SEMPOZYUMA KATILANLAR

Sempozyuma eski bakanlardan Selahattin ÇETİNER, Kutlu AKTAŞ, İstanbul Valiliği Türk Dünyası ve Akraba Toplulukları Koordinatörü Metin ÖZKAN, emekli amiral Şükrü BOZOĞLU, emekli generaller Servet CÖMERT, Şinasi DEMİR, Özer SÜKAN, Türkiye'de bulunan diplomatik misyon

temsilcileri, bölgede halen faaliyet gösteren ve gelecekte iş kurmak isteyen işadamları ve özel sektör temsilcileri, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü ve öğretim üyeleri, üniversite öğrencileri, sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve çok sayıda basın mensubu olmak üzere toplam 300 kişi katılmıştır.

7. SEMPOZYUM PROGRAMI

Açış Konuşmaları

Birinci Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yusuf TUNA, BDDK Üyesi

1. Tebliğ: Azerbaycan'ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli ve Yatırım İmkânları

Prof. Dr. Reşad MURADOV, Devlet İktisat Üniversitesi Öğretim Üyesi,

Bakü / Azerbaycan

2. Tebliğ: Kırgızistan'ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli ve Yatırım İmkânları

Prof. Dr. İbrahim HASGÜR, Atatürk – Alatoo Üniversitesi Rektörü,

Bişkek / Kırgızistan

3. Tebliğ: Kazakistan'ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli ve Yatırım İmkânları

Prof. Dr. Vildan SERİN, Fatih Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

İkinci Oturum

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Adem ŞAHİN, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı

1. Tebliğ: Özbekistan'ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli ve Yatırım İmkânları

Yrd. Doç. Dr. Elif Hatun KILIÇBEYLİ, Çukurova Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

2. Tebliğ: Türkmenistan'ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli ve Yatırım İmkânları

Doç Dr. Güngör TURAN, Uluslararası Türkmen Türk Üniversitesi İİBF Dekanı,

Aşabat / Türkmenistan

3. Tebliğ: Türkiye – Türk Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri

Ali ÇANKAYA, (E.) Kur. Kd. Alb., TİKA Strateji Geliştirme, Planlama ve Koordinasyon Başkanı

Genel Değerlendirme: Doç. Dr. Hasan Selçuk, Marmara Üniversitesi Hukuk

Fakültesi Öğretim Üyesi

8. SEMPOZYUM AÇIŞ KONUŞMALARI

Sempozyumda TİKA Başkan Yardımcısı Adnan TEKŞEN, TASAM Başkanı Süleyman ŞENSOY birer açış konuşması yapmışlardır.

TİKA'nın fonksiyonları ve faaliyet alanları ile ilgili bilgiler veren TİKA Başkan Yardımcısı Adnan Tekşen konuşmasında "...TİKA'nın faaliyet alanında bulunan ülkelerde yaşanan dinamik değişim nedeniyle değişen ihtiyaçlar ve öncelikler gözönünde bulundurulmakta, amaç ve hedefler günün gereklerine göre revize edilmektedir. Bu doğrultuda ise "sivil toplum örgütleri ile işbirliğini geliştirmek" ana hedeflerimiz arasında yer almaktadır.

Dünyadaki gelişmeleri takip ederek, Türkiye'nin ikili, bölgesel ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine, tarihi, kültürel, siyasi iktisadi, hukuki, sosyolojik ve jeopolitik yapısına ve sosyo - kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar, incelemeler yaparak çözüm üretmeyi amaçlayan Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından gerçekleştirilen bu sempozyuma katkıda bulunmaktan memnuniyet duymaktayız.

İnanıyorum ki, siz değerli konukların katılımı ile gerçekleştirilen bu sempozyum, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin çok yönlü gelişmesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Yatırım büyüklükleri bakımından olmasa da, özellikle Orta Asya'da yatırımcı sayısı ve kurulan şirketlerin sayısı bakımından Türkiye en başta gelen ülkelerdendir.

Ülkemiz ile Türk Cumhuriyetleri arasında her alanda mevcut işbirliğinin ekonomik ve ticari alanda daha da artırılması temennisiyle, bu sempozyumun düzenlenmesine vesile olan TASAM yetkililerine, tüm çalışanlarına ve siz değerli konuklara teşekkür eder, saygılar sunarım" diyerek sempozyumla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir.

TASAM Başkanı Süleyman Şensoy yaptığı konuşmada aşağıdaki konular üzerinde durmuştur:

" ... Türkiye'nin bütün birikimi ve geçmişi Türkiye ve Asya'dadır. Bu; dünyanın diğer konjonktürünü, bölgelerini, Avrupa Birliği'ni ya da Amerika'yı reddettiğimiz anlamına gelmez. Fakat bizim tarihi misyonumuz, geçmişimiz Türkiye ve hinterlandındaki Asya'dır. Bütün İslam medeniyeti, Doğu medeniyetleri, mistik medeniyetler, Türk medeniyetleri Türkiye ve Asya içerisinde. Bu anlamda biz bu coğrafyadan hareket ederek, sermayemizi buradan oluşturarak, dünyanın neresinde ne yapacaksak, hangi birlik içinde olacaksak kimlik ve kişiliğimizle olmamız gerektiğini düşünüyoruz. Bu anlamda Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'yle ilgili yaptığımız bu sempozyum bu amaca hizmet etmektedir. Çünkü 21. yüzyılda gelişen enerji kaynaklarının

ve stratejik kavşakların olduğu yer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'dir. Herkes Türk Cumhuriyetleri'yle ilgili çok büyük çaplı projelere imza atarken, biz siyah - beyaz ayrımı içinde bir yerde bloklaşmak gibi bir yanlış içine düşmemeliyiz. O açıdan devletimizin kurumlarıyla bir arada gerçekleştirdiğimiz bu program küçük de olsa, bu sürece bir katkı olacaktır. Zaten biz bugüne kadar bölgeyle ilgili yapılması gerekenleri yapmış olsaydık, zannediyorum bugün çok gayret ettiğimiz birliğe dahil olmak için "bölgesel ve küresel bir aktör" olarak davet alacaktık. Fakat halen geç kalmış sayılmayız. Bu süreçte devlet ve millet olarak üzerimize düşenleri yapmamız gerekiyor.

Biz kendi ellerimizle gömdüğümüz bir hazinenin üzerinde yokluk içinde yaşıyoruz. Çok duygusal konuşmak istemiyorum ama bize düşen dünyadaki konjonktürü de iyi algılayarak gereksiz maceralara girmeden o hazineyi çıkartarak dostlarımız ve müttefiklerimizle paylaşmaktır. Bu toplantı, o sürece ufak da olsa bir katkı yapar diye ümit ediyorum"...

9. SEMPOZYUM SONUÇLARI

1991 yılında SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlık kazanan eski Sovyet Cumhuriyetleri çok geniş ve büyük potansiyele sahip pazarlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum gerek ticaret gerekse de yatırım faaliyetleri açısından önemli fırsatlar sunmakta ve kazanımlar vaad etmektedir.

Sahip oldukları zengin doğal kaynaklar, özellikle de enerji kaynakları, yetişmiş ve kalifiye işgücü, geniş iç pazar ve elverişli jeopolitik konumları nedeniyle bu Cumhuriyetler gelişmiş ülkelerin dikkatini çekmekte ve bölgede etkinlik kazanma mücadelesi giderek kızışmaktadır.

Son yıllarda ekonomik gelişme alanında ciddi ilerleme kaydeden, AB'ye giriş yolunda somut adımlar atan ve bölgedeki önemi ABD'nin Irak'a müdahalesiyle bir kez daha ortaya çıkan Türkiye'nin bu rekabetin dışında kalması düşünülemez.

Türkiye'yle ortak tarihi, dini ve kültürel değerleri paylaşan Azerbaycan ve Orta Asya'nın Türk Cumhuriyetleri gerek jeopolitik gerekse de ekonomik açıdan Türkiye için büyük önem arz etmektedir. En önemli faktörlerden birisi olan dil benzerliğini de buraya eklersek, Türkiye'nin bölgedeki etkinlik yarışında diğer ülkelerin bir adım önünde olduğu belirtilebilir. Bu avantajın iyi kullanılması hem Türkiye, hem ilgili Cumhuriyetler hem de bölgedeki diğer ülkelerin uzun dönemli çıkarlarına hizmet ederek, barış, istikrar ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için anahtar rolü oynayacaktır.

Bağımsızlık kazandıktan sonra Türk Cumhuriyetleri'nde ekonomik kalkınma alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu gelişmeler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Azerbaycan'da ulusal petrol stratejisi oluşturulmuş, gelişmiş ülkelerin çokuluslu şirketleriyle petrol endüstrisinde işbirliği anlaşmasına varılmış ve "Asrın Mukavelesi" olarak bilinen petrol anlaşması imzalanmıştır. TRACEKA programı çerçevesinde tarihi "İpek Yolu"nun yeniden canlandırılması ve Azerbaycan'ın bu süreçte aktif yer alması sayesinde diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkiler giderek genişlemektedir. Ülkede enflasyonun önlenmesi, ekonomik büyümenin hızlandırılması ve uluslararası ekonomik sisteme entegrasyon yolunda atılan adımlar dikkate değerdir. Yabancı yatırımcıların faaliyetinin kolaylaştırılması alanında da gereken önlemler alınmıştır. İlgili mevzuattaki eksikler büyük ölçüde giderilmiş, yabancı girişimcilere faaliyet kolaylığı sağlanmıştır. Ülkenin sahip olduğu büyük ekonomik potansiyel ve yatırım olanakları hakkında yabancı girişimcileri bilgilendirmek amacıyla Mayıs 2003 tarihinde Bakü'de dünya ekonomisinde önemli yeri olan şirketlerin ve uluslararası kurumların katılımıyla Uluslararası Yatırım Konferansı gerçekleştirilmiş, "2004-2007 Yılları Arasındaki Dönemde Azerbaycan

Cumhuriyeti'nin Devlet Yatırım Programı'nın taslağı hazırlanmıştır.

Azerbaycan'da petrol ve doğalgaz dışında, yabancı yatırımcıların ilgisini çekebilecek diğer doğal kaynaklar da bulunmaktadır. Tarım ve turizm gibi alanlar yabancı yatırımcılar için cazip imkânlar sunmaktadır.

Kırgızistan 2003 yılı verilerine göre %6,7 oranında ekonomik büyüme gerçekleştirerek, önemli performans kaydetmiştir. Ülkede aynı dönem içinde sanayi üretimi %17 oranında artış göstermiş ve bu açıdan BDT ülkeleri arasında ilk sırayı almıştır. Piyasa ekonomisine geçiş için gereken reformların uygulanması açısından Kırgızistan diğer Orta Asya Cumhuriyetleri arasında en liberal ortama sahiptir.

20 Aralık 1998'de Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğine kabul edilen Kırgızistan, aynı zamanda BDT ülkeleri arasında bu örgütün ilk üyesi olmuştur. Ayrıca, halen DTÖ üyesi olan tek Orta Asya ülkesidir.

2003 - 2005 döneminde ekonomik istikrar programı uygulayan Kırgızistan'da işsizlik önemli bir sorundur. Bu sorun, aynı zamanda yabancı şirketler için ucuz işgücü anlamına gelmektedir. Eski Sovyet Cumhuriyetleri içerisinde işgücünün en ucuz olduğu ülkelerden birisi Kırgızistan'dır.

İzole olmuş coğrafi konumu, altın dışında doğal kaynakların sınırlı olması ve küçük iç piyasa doğrudan yabancı yatırım girişlerini sınırlamaktadır. 2002'de toplam yabancı yatırımlar 450 milyon dolara ulaşabilmiştir. Kayıtlı yabancı sermayeli işletme sayısı 4.000'dir. Doğrudan yabancı yatırımların %62 gibi önemli bir bölümü sanayi sektöründe yoğunlaşmıştır. Hidroelektrik, gıda sanayi, yüksek teknolojiler, altyapı ve turizm fırsatlar sunan diğer önemli alanlardır.

Ülkede 4 serbest ekonomik bölge bulunmaktadır. Bunlar önemli ulaşım noktaları üzerinde, Çin sınırı boyunca demiryolu istasyonlarına ve gümrüklere yakın bölgelerdedir. Serbest bölgelerde depolama, toptan ihracat ve ithalat, bankacılık, ihracata yönelik endüstriyel imalat ve ulaştırma imkânları vardır. Bu bölgelere giren ve bölge içerisinde ticareti yapılan mallar gümrükten muafdir. Çifte vergilendirme olmaksızın üçüncü ülkelere de satılabilmektedir.

Kırgızistan'da yabancı yatırımcılar için bir çok kolaylık sağlanmıştır. Yerli ve yabancı yatırımcılara eşit şartlar tanınmış, 10 yıllık dönemde yabancı yatırımları düzenleyen kanunda değişiklik yapmama garantisi verilmiş, yabancı girişimciye uluslararası tahkime başvurma yetkisi tanınmıştır. Ayrıca, yabancı sermayeli işletmenin performansına göre değişen çeşitli vergi indirimleri söz konusudur. Örneğin, kârın ülkedeki yeni yatırımlarda kullanılması halinde kâr üzerinden alınan vergi oranında %50 indirimle gidilmektedir.

2002 yılı itibariyle Kırgızistan'daki Türk yatırımlarının toplam tutarı 350 milyon dolara ulaşmaktadır. Bunlar özellikle otelcilik, gıda ve içecek üretimi, bankacılık, mobilya, çay paketleme, plastik, eğitim ve inşaat malzemeleri üretimi gibi çok farklı alanlarda yoğunlaşmıştır. Ayrıca, Türk – Kırgız İş Konseyi, Kırgız – Türk İşadamları Derneği gibi kurumlar iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır.

Özbekistan bağımsızlık kazandıktan sonra, diğer eski SSCB Cumhuriyetleri gibi piyasa ekonomisine geçişi amaçlayan politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu politikaların temel amaçlarından birisi de ülkede yatırım faaliyetlerinin artırılması, ülkenin endüstriyel ve ticari yaşamına yabancı yatırımcıların katılımının sağlanmasıdır. Ülkede piyasa ekonomisinin yerleştirilmesini sağlamak ve geçiş sürecini hızlandırmak amacıyla pek çok yasal düzenleme ve reform gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Vergi Komitesi, Özelleştirme Komitesi, Değerli Metal, Bilim ve Teknoloji Komiteleri, Dış Ekonomik İlişkiler Milli Bankası kurulmuştur. Uygulamaya konulan politikalar kısa sürede olumlu sonuçlar vermeye başlamış ve ülkede yabancı ortaklı dört banka faaliyete geçmiştir.

Semerkant'te inşa edilen "UZDAEWOO" isimli yabancı ortaklı otomobil fabrikasının üretime başlamasıyla, Özbekistan araba üreticisi ülkeler arasında 28.inci sırada yer bulmuştur. Şirketin Özbekistan'daki faaliyetleri artarak devam etmektedir.

Pamuk üretiminde dünyada ilk sıralarda yer alan Özbekistan'da çok sayıda yabancı sermayeli tekstil şirketleri kurulmuştur. Özbekistan ekonomisinde son yıllarda uygulanan politikalar başta pamuk olmak üzere, ülkede üretilen hammaddelerin işlenip ürün haline getirilmesinden sonra ihracatının yapılması ve genel ihracat potansiyelinin artırılmasına yönelik olmuştur. Bu dönemde özel girişimciliğin yerleşmesi için devletçe girişimcilere bir takım kolaylıklar sağlanmış, ayrıca döviz serbestisine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Yine aynı dönemde, devletin büyük paya sahip olduğu bankalardan Dış İktisadi Faaliyet Milli Bankası, Asaka Bank ve Pahta Bank yabancı ortaklara açılmış ve özelleştirme çalışmalarına hız verilmiştir.

Türkiye ile Özbekistan arasındaki ilişkiler Nisan 1998 tarihinde imzalanmış Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'na dayanmaktadır. 1995 yılında oluşturulan Karma Ekonomik Komisyon iki ülke arasındaki ilişkileri düzenlemekle yükümlüdür. Türk yatırımcılar telekomünikasyon, otomobil yolları, havaalanı, otel ve fabrika inşaatı gibi sektörlerde geniş faaliyet göstermektedirler. Türk ve Özbek özel sektörleri arasındaki ilişkiler Türk – Özbek İş Konseyi tarafından düzenlenmektedir.

Özbekistan'daki yatırım imkânlarına örnek olarak, çalışır durumdaki fabrikalarda gıda

maddeleri ve konserve üretimi, izolasyon malzemeleri, alüminyum kapı ve pencere, motor yağları, yanmaz malzeme üretimi, petrol istasyonları, otomobil tamirciliği, tetra – pak teknolojisi ile ambalajlama ve diğer sektörler gösterilebilir.

Önemli petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olan Türkmenistan'da sanayi üretimi henüz istenilen seviyeye ulaşmamış olmakla birlikte, sanayinin gereksinim duyduğu bol ve ucuz hammadde kaynaklarının mevcudluğu büyük avantaj olarak değerlendirilebilir. Günümüzde Türkmenistan'da tekstil ve dokumacılık ve petro-kimya başta olmakla, çeşitli sanayi sektörlerinde modern tesisler kurularak işletilmektedir.

Diğer geçiş ekonomilerinden farklı olarak, Türkmenistan yeniden yapılanma sürecinde "şok terapisi" uygulamasını tercih etmemiş ve kademeli reform politikasına üstünlük vermiştir. Ülkede sosyal güvenlik ve devlet sübvansiyonları yoluyla toplumun çeşitli kesimlerine sağlanan sosyal koruma politikalarına büyük önem verilmektedir. 1993 yılından başlayarak konutlara doğalgaz, elektrik ve su ücretsiz verilmekte, çok sayıda temel tüketim malı, ulaşım, haberleşme, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetleri ise ücretsiz denecek kadar düşük fiyatlarla sunulmaktadır.

1992 yılında çıkarılan yasalarla ülkede yabancı yatırımları teşvik edici ve yabancı girişimcilerin tabi olacağı esasları belirleyici düzenlemeler yapılmıştır. Yabancı yatırımcıların işletme sermayesine katkıda bulunmak üzere gerçekleştirdikleri ithalat gümrük vergisinden muaf tutulmakta, yeni oluşturulan serbest bölgelerde 3 – 6 yıl arasında değişen sürelerle vergi bağışıklığı tanınmakta ve yabancı yatırımların millileştirilmeyeceğine dair güvence verilmektedir.

Türkmenistan'da nisbeten düşük sermaye gerektiren yatırım alanlarına örnek olarak, rafine ve ambalajlı tuz, sabun, her türlü kırtasiye malzemesi, plastik ve metal kalıp, PVC kapı pencere ve diğer eşya üretimi, çeşitli sağlıklı ambalajlama, plastik ev ve ofis malzemeleri imalatı vs. gösterilebilir.

Türkiye ve Türkmenistan arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret sırasında 3 Aralık 1991 tarihinde yapılan anlaşmaya dayanmaktadır. Türkmenistan'da iplik, tekstil, gıda, Aşkabat Havaalanı Terminali ve pist yapımı, perakende ticaret ve inşaat gibi alanlarda faaliyet gösteren pek çok Türk şirketi bulunmaktadır. Bu şirketlerin üstlendiği projelerin mali tutarı 2 milyar dolar civarındadır.

Hizmet sektöründe de Türk girişimcileri başarıyla faaliyet göstermektedirler. Bu sektördeki diğer ülke menşeli şirketlerin sayısı 30'a ulaşmazken, Türk şirketlerinin sayısı 100'ün üzerindedir.

Son yıllarda ekonomik kalkınma alanında kaydettiği gelişmeler Kazakistan'ın diğer Türk Cumhuriyetleri içerisinde özel konuma sahip olduğunu göstermektedir. Güney Kore'nin uyguladığı kalkınma modelinden esinlenerek hazırlanan "2030 Projesi" 2030 yılına gelindiğinde Kazakistan'ın dünyanın en gelişmiş 4 ülkesinden birisi olmasını amaçlamaktadır.

Sahip olduğu önemli doğal kaynaklar, özellikle de petrol ve doğalgaz rezervleri sayesinde Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra yüksek sayılabilecek miktarlarda yabancı yatırım almıştır. 1993 – 2003 yılları arasındaki dönemde ülkeye giren toplam yabancı yatırım miktarı 25,8 milyar doları bulmaktadır.

UNCTAD tarafından hesaplanan doğrudan yabancı sermaye yatırımları performans indeksi sıralamasında Kazakistan 2003 yılında önemli bir ilerleme kaydetmiş ve 15. sıradan 8. sıraya yükselmiştir. Bu açıdan bakıldığında Kazakistan, 3. sırada bulunan Azerbaycan'ın ardından eski SSCB ülkeleri arasında en iyi durumda olan ikinci ülkedir.

Türkiye ile Kazakistan arasındaki ekonomik ilişkiler 1995 yılında imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma, Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması, 1997 yılında imzalanan Ticari, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması ve 2003 yılında imzalanan Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması ve Uzun Vadeli Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2003 yılında 500 milyon dolara yaklaşmış bulunmaktadır.

Türkiye, 1,5 milyar dolarlık toplam yatırım tutarıyla ABD ve İngiltere'den sonra Kazakistan'daki üçüncü önemli yatırımcı ülke konumundadır. Türk girişimciler tarım, ulaşım - haberleşme, perakende ticaret, matbaacılık, otel işletmeciliği ve petrol gibi sektörlerde faaliyet göstermektedirler. İnşaat, gıda, tekstil, tarım endüstrisi, ilaç sanayi, şekerli ve unlu mamuller üretimi ve diğer birçok alanda cazip yatırım imkânları mevcuttur.

2003 yılı verilerine göre, dünya genelinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları %18 oranında azalmıştır. Gelişmiş ülkelerde bu azalış %25 olarak gerçekleşmiş, ABD ve İngiltere'de ise %54 oranında gerileme yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise %9 gibi nisbeten küçük oranlı bir azalış söz konusudur. UNCTAD'ın doğrudan yabancı sermaye yatırımları performans indeksine göre, 2003 yılında yabancı sermaye girişleri açısından en iyi performansı 4.49 ile Orta Asya Cumhuriyetleri göstermiştir. Gelişmiş ülkeler için belirtilen indeks değeri 0.92 ile sınırlı kalmıştır.

Sosyal, ekonomik ve politik anlamda geçiş dönemi yaşayan Türk Cumhuriyetleri'nde yatırım ortamını olumsuz etkileyen ve böylece, ekonomik kalkınmayı engelleyen bir çok sorunlar

mevcuttur. Bu sorunlar SSCB döneminde şekillenen siyasi ve ekonomik bağların kopması ve bağımsız bir devletin sürdürülmesi konusundaki tecrübe yokluğu gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Türk Cumhuriyetleri'nin mevcut problemleri kendi imkânlarıyla çözmesi çok zor olup, gerek ekonomik gerekse de politik anlamda yardım ve desteğe ihtiyaçları vardır. Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla her geçen gün daha da derinleşen global rekabet yarışının yoğunlaştığı başlıca bölgelerden olan Kafkaslar ve Orta Asya'da Türkiye'nin de söz sahibi olması gerekir. Türk Cumhuriyetleri Türkiye açısından büyük öneme sahiptir. Türkiye bölgede çok kayıplar vermiş, kazanımlar ise çok zor koşullarda elde edilmiştir. Bölgeye yönelik sistemli politikaların oluşturulmaması Türkiye açısından önemli dezavantaj olarak değerlendirilmelidir. İhmal sonucu oluşan kayıplara örnek olarak, Türkiye'nin ihtiyacı olan doğalgazın Türkmenistan'dan değil, Rusya'dan alınması ve bu nedenle doğalgazın ithal fiyatının önemli ölçüde yükselmesi gösterilebilir. Bu yüzden Türkiye'nin çeşitli siyasi ve ideolojik problemleri fazla önemsemeden bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışması gerekmektedir.

Ortak değerlerin yanı sıra, Türkiye'yi bölgede etkili kılacak en önemli faktör Türk eğitim sisteminin Türk Cumhuriyetleri'nde büyük ölçüde oturmuş olmasıdır. Mevcut okullarda okuyan ve yetişen insanlar bu Cumhuriyetler'de faaliyet gösteren yerli ve yabancı şirketlerin, özellikle de Türk şirketlerinin eleman ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir. Ayrıca, Türkiye'den giden girişimcilere iş takibi, bürokratik işlemler vs. gibi konularda yardımcı olabilirler.

Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde tüm çevrelerin işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Özellikle üniversitelerin bu konuda yapabilecekleri çok şey vardır. Türk girişimcileri daha kararlı, kurumsallaşmış şekilde faaliyet göstermeli, uzun dönemli program çerçevesinde çalışmalıdırlar. Bazı işadamları belli bir süre faaliyet gösterdikten sonra rasyonel olmayan bir şekilde davranmakta ve kârlı şirketleri kapatarak Türkiye'ye geri dönmektedirler. Bu bakış açısının terk edilerek, yatırımların sürdürülmesi ve şirketlerin ilgili ülkedeki ekonomik yapıyla bütünlük içinde faaliyet göstermesi büyük önem taşımaktadır.

Bölgeye yatırım yapmak isteyen Türk girişimcileri mevcut sorunlar karşısında geri çekilmeyip, yatırım faaliyetlerini genişletmeye çalışmalıdırlar. Ayrıca, siyasi çevrelerin de bu konuda üzerlerine düşeni yapması ve Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik ilişkilerin hukuki altyapısının geliştirilmesi yönünde önlemler alması zaruridir. Türkiye kendisinden çok şey bekleyen bu ülkelere sahip çıkmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin belli ölçüde risk alması söz konusudur. Fakat bölgede etkinliğini artırmak için Türkiye bu riski üstlenmeli ve ekonomik gücüyle söz konusu cumhuriyetlere yerleşmeye çalışmalıdır. Türk

Cumhuriyetleri'nde iş kurmak isteyen Türk girişimcilerinin teşvik edilmesi ve bilgilendirilmesi için "yatırım promosyonu" kavramının öne çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca, Türk şirketlerinin bölgeye açılırken Batılı şirketlerle işbirliği yapması ekonomik açıdan daha iyi sonuçlar doğurabilecektir.

Mevcut birikimiyle Türkiye, Türk Cumhuriyetleri'nde piyasa ekonomisinin oturması, demokrasi ve devlet geleneğinin yerleşmesi sürecine katkıda bulunabilir. Türkiye ile bu ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişimi alanında uzun dönemli stratejinin oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Entegrasyon alanında izlenmesi gereken strateji tercihli ticaret anlaşmaları, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve iktisadi birlik aşamalarını öngören teorik çerçeveye sıkıştırılmamalı, daha kapsamlı ve ilgili cumhuriyetlerde sürdürülebilir ekonomik yapının oluşumuna katkıda bulunacak şekilde belirlenmelidir. Mal ve hizmet hareketlerindeki serbestinin yanı sıra, işgücü ve sermaye hareketleri ve yatırımların teşviki konuları da dikkate alınmalı, özel anlaşmalar yoluyla daha kapsamlı ve Türk Cumhuriyetleri'nin kalkınmasına, bu ülkelerdeki ekonomik dengesizliklerin giderilmesine hizmet edecek stratejiler oluşturulmalıdır.

10. SONUÇ VE TEKLİFLER

Sempozyum ayrıntılı planlama, dikkatli koordinasyon, etkin takip ve kontrol ile başarılı bir şekilde icra edilmiştir.

TASAM tarafından koordine edilen sempozyumun konu ile ilgilenen bir devlet kurumu olan TİKA ve sempozyumun bilimsel niteliğini vurgulayan TÜBİTAK tarafından desteklenmesi sempozyuma ayrı bir önem ve ilgi kazandırmıştır.

Sempozyum geniş ve yaygın bir katılımcı kitlesine hitap etmesi, basın ve yayın organlarında geniş yer alması sempozyumdan beklenen hasılanın elde edilmesini kolaylaştırmıştır.

Sempozyum sonunda yapılan anketin değerlendirmesinde; sempozyumun başarıyla icra edildiği, sempozyumdan beklenen sonuçlara ulaşıldığı, sempozyumun başarısında TASAM, TİKA ve TÜBİTAK arasındaki işbirliğinin meydana getirdiği sinerjinin önemli rol oynadığı sonuçları çıkmıştır.

Bu işbirliğinin yarattığı sinerjinin gelecekte de devam etmesinin yapılan çalışmalarda maliyetleri azaltırken etkinliği artıracacağı, belirlenen amaçlara ve hedeflere ulaşılmasını kolaylaştıracağı değerlendirilmektedir.